

פ"ד ה"ח

עליו עכ"ל. וג"ל בביאור הענין עפ"י דברי רס"ג בסידורו עמוד י"ג, שמתחיל סדר התפלה בברכת יוצר אור. ובעמוד ל"ב כתב. והתנברה אומתינו לקרוא מזמורים לפניהם ולאחריהם שתי ברכות וכו'. ומעתיק ברכת ב"ש ופסד"ז וברכת ישתבח. וכ"ה בשבת ק"ח ע"א, אמר ר"י יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. ומסקינן כי קאמר ר"י בפסד"ז. וכ"ה בסימן נ"ד שלצורך מצוה מותר להפסיק בין ישתבח ליוצר אור עיי"ש. והתימנים אין הש"ץ אומר ב"ש ופסד"ז לפני התיבה אלא יושב במקומו כשאר המתפללים וניגש לתיבה רק בברכת ישתבח, ובעיקר לשם אמירת קדיש וברכו קריאת שמע. ואחרי שיעקר התפלה מזמנים קדומים מתחילה ביוצר אור וכשישנם עשרה אז החזן אומר ברכו וברכת ק"ש, נמצא שהוא פורס או בוצע את שמע בפתיחה של ברכו, והוא התחלת התפלה. ולפיכך הוא נקרא לפי ביטוי קדום פורס על שמע. ודע שמשמעות אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה, שהיו פורסין על שמע במקומן ורק לתפלת שמ"ע עברו לפני התיבה.

תמן תנינן סומא וכו'. עמ"ש במכות פ"ב ה"ה.

פ"ד ה"ח

תני ובפניו. בתוספתא בפניו בידיו וברגליו, וכן נשנית תוספתא זו בבבלי. וג"ל שאף הירושלמי כיון לתוספתא זו אלא שקיצר וסמך על הלומד שישלים, כי התוספתא היתה שגורה בפיהם. ושיעורה ובפניו וידיו וברגליו, וכדרכו של הירושלמי בכמ"ק. ובתנחומא פרשת נשא וכן בתנחומא הישן. ילמדנו רבינו כהן בע"מ מה שישא את כפיו, כך שנו רבותינו כהן שיש בידו מומין לא ישא את כפיו. ורבי היה שונה כהן שיש מומין בכולו לא ישא את כפיו. ופשוט שפירושו שנה במשנה הפרטית שלו כהן וכו', והוא כמ"ש בירושלמי בכמ"ק אנו תנינן וכו' תניי דבי רבי תני וכו', וביארתי בכ"מ פ"ד ה"א, שמשנת רבי הפרטית היא המשנה ששנה בילדותו וקבע במשנתו כפי הכרעתו. אולם משנה האחרונה של רבי שהיא משנתו לפי הכרעת הרוב. ואכן מבואר שם שר"ש בנו החזיק במשנתו הפרטית של ילדותו וטען עד דהוה חילק עלך שנית לנו אחרת, כלומר שבילדותך שלא היית כפוף לדעת הרוב ושנית לנו אחרת עיי"ש. ורש"ב חשב שהמלות ורבי היה שונה וכו' הם ההמשך מהמשנה כהן שיש בידו מומין. וכתב ע"ז שהוספה זו אינה במשנתו. ובמח"כ לא דק, שהכוונה היא ורבי היה שונה במשנתו הפרטית הראשונה וחלק חל על משנתו. וכמ"ש שהוא תני דבי רבי. ובהערות שבתנחומא כתי"ר ורח"ס הגירסא רבי אחד שנה, שיש בכולו מומין לא ישא את כפיו ופשוט שפירוש רבי הוא כמו רובה כמ"ש בכמ"ק בירושלמי ור"ל תלמיד אחד שנה במשנתו ותלמיד אחר שנה תני דבי רבי באופן שיש כאן מחלוקת בין משנתו לתני דבי רבי.

ר"ח הוה מעבר זלדקן. בפר"ח או"ח סימן קכ"ח ס"ק ל"ג כתב: ודע דבכל הני דקאמרינן (כהן שיש בו מומין, שידיו צבועות או שקורא לאלפין עינין) לא ישא את כפיו, מסתברא לי שאם עלה לא ירד עכ"ל. והנה בנוגע למי שקורא לאלפין עינין מבואר כדבריו בספר חסידים סי' י"ח, עמ"ש בברכות פ"ב ה"ד עיי"ש. אולם בנוגע למומין, מבואר מירושלמי כאן להיפוך, שאף אם עלה ירד, מדקאמר ר"ח מעבר זלדקן, והגמרא מדרם זלדקן למומין, ואולי מעבר דווקא, וצ"ע.

ר"ח הוה מעבר זלדקן וכו', שלא יהו אומרים ראינו קטן נושא את כפיו. שיטת הירושלמי דטעמא דמי שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו כמ"ש בחולין כ"ד משום שלא יחשדו בו שהוא קטן ולפיכך אם הוא ירדע בעירו שהוא גדול ישא את כפיו. ובוה יש ליישב מה שעמד התוס'

פ"ד ה"ח

במגילה כ"ד על סתירות הסוגיות בזה. ועיין בב"י סימן קכ"ח ובסימן נ"ג עיי"ש.

אר"מ רגליה היו סגין וכו'. ובתענית הגירסא ריגלא היו בגין שלא יהא אומרים וכו'. ובחידושי מהר"ם די לונזאנו בהוצאת ווילנא פירש וז"ל: רגליה היו סגין, נ"ב. הולכי דרכים היו רבים א"נ עולי רגלים עכ"ל. והנה מגמ' תענית נראה כפירוש השני. אבל תימה כי האומנם שאף בתקופת התלמוד היו מתי מספר שעלו לרגל לירושלים בחשאי כמ"ש במדרש איכה פ"א אות נ"ט אבל מה להם לעולי רגלים בטבריה או בצפורי. ברם חזקה על הגאון הרייקן ז"ל שלא יכתוב דבריו בלי דקדוק, ועיין בנדרים כ"ג ע"א, מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה לרגל וכו', ופירש הרא"ש וז"ל, ועלתה לרגל שהיו מתקבצים לשמוע הדרשה ואף הנשים היו נוהגות מצוה לבא שמה ולראות בכבודה של תורה עכ"ל. מזה נראה שברגלים התאספו בערי הישיבות מקדשי התורה וקראו לזה עליה לרגל ע"ד שאמרו רז"ל מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד, והיה נחשב זה זכר לעלית הרגל. ועיין חולין מ"ח התלע כבד שלה זה היה מעשה ועלו עליה בני עסיא ג' רגלים ליבנה לרגל שלישי התירו להם. נראה ג"כ שדרכם היה להתאסף ברגל במקום מרכז התורה וקראו לזה "עליה לרגל". שוב ראיתי להגאון האדר"ת זצ"ל בטוב ירושלים בתענית פ"ד שכתב וז"ל ריגלא הוה עיין ק"ע ופירושו תמוה. ואאמו"ר הגוז"ל כתב בצד גליון ירושלמי שנעלם ממנו גמ' דיבמות קכ"ב תלת ריגלי וה"ט דהיה ברגל והוה שם אורחים ולא חשו בו לאיסור עכ"ל. ושוב ראיתי שהגאון ר"י ברלין זצ"ל בחולין שם כבר ציין להגמ' יבמות זו ולפירוש רש"י שם. והנה ז"ל בפירוש הראשון תלתא ריגלי שהיו ת"ח נקבצים לשמוע דרשה, הלכות פסח בפסח וכו'. ועיין סוכה פ"ב ה"ה אין שבחו של ת"ח להיות מניח את ביתו ברגל והולך לו. ובסוכה כ"ז, ונראה שדווקא ת"ח אבל היו רבים נוהגים שהתאספו ברגל במקום הישיבות וגם מהם הרבה ת"ח כמו שמשמע בירושלמי שם. ואני מעתיק בזה ממאמרו של הרב ש. אסף ב"דיעות החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה" שנה ז' חוברת א' שם הוא מביא דברי בן מצליח שכתב וז"ל: ואחרי עזכם למקום [הכוונה לירושלים] נשאר יותר מחמש מאות שנה לגלים מעון תנים ולא היה אחד מ ישראל יכול לבוא והיו היהודים אשר במזרח באים אל מדינת מעזיה [טבריה] להתפלל שם ואשר במערב היו באים אל מדינת עזה ואשר בארץ הגלבא היו באים אל מדינת [...] וכוודאי הרגל היה הזמן המתאים כי אף שעלו לרגל לירושלים כמ"ש במדרש איכה היה זה רק מעט מזער. ובתקופת התלמוד נראה שהתאספו גם בצפורי שהיתה אחד ממרכזי התורה החשובים וגם אנחנו קורים העליה לירושלים "עליה לרגל" אף שבעו"ה אנו מגיעים רק עד חוץ לחומת הר הבית ואף השתא שנת תש"י שהעיר העתיקה הוא בחבל ערב אנו קוראים העליה לירושלים עלית הרגל.

ובביהכנ"ס רבי יוחנן בן זכאי של קהלות הספרדים בעיר העתיקה בירושלים יש על ידו ביהכנ"ס אחד הנקרא "בית הכנסת של עולי רגלים" כי שמא יאספו כל העולי רגלים אשר יבואו ליראות בחגים לשפוך שיח ע"י הכותל המערבי והמה מחוייבים עפ"י הדין לקדש יו"ט שני כמו בארצות פזוריהם, ויתפללו תפלת יו"ט גם ביום השני, לכן יש להם מקום מיוחד לבדם. ומיוחד ביהכנ"ס זה בעדם להתפלל שמה, עכ"ל חוברת שיבת ציון מכתב ב'. ועיין עוד בכפת תמרים סוכה מ"ד שכתב ג"כ דבני חו"ל עולים לרגלים בירושלים בזמנ"ז עיי"ש. וי"ל בפשיטות שברגלים באים עם שבשדות שאינם שם כל השנה, עיין סוף ר"ה ובירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח.

והנה אף שטרחנו בהסבר דברי מהר"ם די לונזאנו פירושו קשה

פ"ד ה"ח

ובמיוחד לפי הגירסא כאן, ולכן נ"ל לפרש שאף דגם בתענית הגירסא ריגלא ברי"ש, ברור שיש כאן ט"ס וצ"ל דגליה או דיגלא בדלי"ת, וידוע שחילוף רי"ש בדלי"ת בכת"י ובדפוסים עתיקים אינו בגדר הג"ה, מפאת שהן דומות זו לזו ובקל מתחלפות. ובד"ו, לפי הצילום, דש בעירו האות במלת דש הוא ג"כ כמו רי"ש. וביאור מלת דגלא או דגליה, הוא במדרש שה"ש פ"ב בפסוק הביאני אל בית היין, ודגלו עלי אהבה, וז"ל: אמר ר"ב אפילו אותן הדגולין שדגל יעקב באביו, המד"א ואת עורות גדיי העזים הלבשה על ידי, אמר הקב"ה בהן אני משרה שכינתי, הה"ד ועשית יריעות עזים, ולא עוד אלא שאמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה ודיגלו עלי אהבה, עכ"ל. ובערוך ערך דגל, שני ת"ח המדגילין זה את זה בהלכה הקב"ה אוהבן, שנאמר ודגלו עלי אהבה (שבת ט"ג) פירוש שני ת"ח המקשין ומכחישים זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבן וכו', יפח כזבים עד שקר, (משלי י"ד ה') ודמלל כדבנותא סהדא דגלא במשפט לא ימעל פיו (משלי ט"ז ר') לא נדגול פומיה, עכ"ל. ובתוס' ע"ז כ"ב ע"ב ז"ל: רגלא בחבריה ידע, בקונטרס גרס רגלא ברי"ש לשון רגיל כמו לא רגל על לשונו, ור"ח גרס כפי פירוש הערוך דגלא בדלי"ת לשון שקרן, שכן מתרגם במשפט לא ימעל פיו לא ידגל פומיה, וה"ק שקרן בחבירו מכיר, וכן בת"ח המדגילין וכו', ובמדרש נמי משמע ודגלו לשון מעילתו דקאמר מניין שקורא לאהרן הן שיוצא, פירוש אעפ"י שלא יקרא האל"ף, שנאמר ודגלו עלי אהבה, עכ"ל. וכ"ה בספר חסידים סימן י"ח, שאותן שקוראין לאלפ"ן עיינין עליהם נאמר ודגלו עלי אהבה, מעילתו עלי אהבה, (כצ"ל ובכפ"ס ט"ס) במשפט לא ימעל פיו מתרגמין לא ידגל פומיה, עכ"ל. והם דברי המדרש בשה"ש, ע"ה שקורא ואהבת ואייבתה, אמר הקב"ה ודיגולו עלי אהבה, (כצ"ל לפי גירסת ספר חסידים, ולפנינו ודגלו, אבל נראה שהוגה כן מבעל מת"כ). ופירוש דגליה הוי סגין הלעז של שקר עליו היה הגדול שהיו אומרים ראינו קטן נושא את כפיו. ומשמע שזולדקן זה היה גם נמוך בקומה ומפני כן אמרו ראינו קטן נושא את כפיו אבל אם היה בעל זקן הרי זקנו היה מוכיח עליו שהוא גדול.

אמר ר"י זאת אומרת שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהן מברכין את ישראל, א"ר חגי וכו'. רש"י פירש שהטעם שאסור להסתכל בכהנים משום שאמרינן בחגיגה ט"ז ע"א המסתכל בכהנים בשעה שנושאים את כפיהם עיניו כהות לפי שהשכינה שורה על ידיהן, והתוס' שם בחגיגה השיג עליו דהא מסיק בגמרא דהיינו דוקא בזמן שבהמ"ק קיים שהיו עומדין על דוכן ומברכין את ישראל בשם המפורש אבל לא בגבולין ולפיכך כתבו דטעמא הוא משום היסח הדעת כרכי חגי. אכן גם באשכול הוצאת אלבק הלכות תפלה עמוד מ"ד כתב: ובעדנא דפרסו כהני ידיהו אסור ליה לאינש לאסתכולי בהן אלא צריכין לעמוד לפנייהם ביראה ברתת ובכבוד ראש דאמר מר המסתכל בכהנים בשעה שמברכין עיניו כהות משום שכינה. ובאגדתא הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים. ויתכן שכן היתה לפנייהם הגירסא בחגיגה והפיסקא בזמן שביהמ"ק וכו' כנראה שלא היתה בגירסתם. והכי משמע שנוסחתם הוא אחרת לגמרי ממה שהוא לפנינו בחגיגה עיי"ש. ואולי יש לדחוק כוונתם שהמסתכל בכהנים "עיניו כהות" אמנם הוא דוקא בזמן ביהמ"ק. אכן אף בזה"ו אסור להסתכל מפני השכינה אף שאין עיניו כהות. שוב ראיתי בר"ן שמפרש כן, וכ"ה בזה"ק פרשת נשא אמר רבי יוסי בשעה שהכהנים נושאים כפיהם אסור להסתכל בהם לפי שהשכינה שרויה על ידיהם וקאי אף על זה"ז עיי"ש, וכ"ה באגדתא הנ"ל שהוא בפס"ר פט"ר ט' ובפסיקתא דר"כ ע, מ"ט וז"ל: הנה זה עומד אחר כותלנו אחר כתלי בתי כנסיות ובתי מדרשות משגיח מן החלונות וכו' ענה דודי ואמר לי ומה אמר לי יברכך ה', משמע שאף בזה"ז השכינה שרויה על ידיהם. וכ"ה בטור סימן

פ"ד ה"ח

קכ"ח עיי"ש. וכן משמע מדלא כתבו הטור ושאר ראשונים הא דרבי חגי-שאם בטוח הוא שלא יסיח דעתו מותר להסתכל, וכן לא פירש הטור הטעם שאסור להסתכל משום היסח הדעת וכמו שפירש הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה. והנה ידוע שלפי סגנון הירושלמי אמר רבי פלוני הוא כמו בבבלי רבי פלוני אמר ו"א שהאמוראים חלוקים בדבר. ולפי"ז יתכן דהכי פירושו אמר רבי יוסי ז"א שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהן מברכין את ישראל וסתמא כפירושו שהוא מטעם שהשכינה שורה על ידיהם. אמר ר"ח וכו' כלומר שר"ח חולק וסובר שטעמא הוא משום היסח הדעת, אכן הרמב"ם תופס הטעם משום היסח הדעת וכ"ה דעת התוס' והמרדכי וספר המנהיג, וצ"ע על הב"י שלא הביא דעת הר"ן ושאר ראשונים הנ"ל. ועיין ברמב"ם פט"ו מהלכות תפלה ה"ו, ועמ"ש בסוטה פ"ט הי"ד.

אמר ר"ח כלום אמרו אין מסתכלין לא מפני הסיע הדעת וכו'. לשון זה בא לשלול פירוש רש"י שמפני כן אסור להסתכל מפני שענינו כהות כמ"ש בחגיגה ט"ז, והשיג על רש"י התוס' שם שהרי אמר שזהו רק במקדש כשברכו בשם המפורש, ולפיכך אמר כלום אמרו אין מסתכלין לא משום הסיע הדעת, ולא משום שענינו כהות. משה דאנא מסתכל ולא מסיע דעת. והנה בחגיגה ט"ז אמרו כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם, מה היא, זה המסתכל בקשת, דכתיב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הגנה סביב הוא מראה דמות כבוד ה', והמסתכל בקשת ומתבונן בו לדרוש מעשי המרכבה הרי הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה שאין לדרוש בדבר שאין שכל בו"ד משיגו. ובטור סימן תרכ"ט, ואסור להסתכל בו הרבה. ובב"י בשם הרד"א, נשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכין, דהא אמרינן המסתכל בקשת עיניו כהות, והשיב דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה ואסור עכ"ל. והנה בספר חסידים תנינא ירושלים תר"צ להרב רבי משה כהן תלמידו ובן אחותו של הרא"ש הנדמ"ח נגלה לפנינו השואל, וז"ל בדף צ"ט שאל שאל לאיש אדוני הארץ את דודי ורבי הר"ר אשר ז"ל, איך נכשלים כל העולם בפח העבירה הזאת בהסתכלם בקשת, והא אמרינן כל המסתכל בקשת אינו חס על כבוד קונו שנאמר וכו', ועוד איך מברכין עליו הנאמן בבריתו והלא אי אפשר לכרך עליו אא"כ רואהו, ענה דודי ואמר לי, כי לשון הסתכל אינו אלא שמביט בכיוון זמן ארוך, למה הוא דומה ולמי ידמהו וישווהו, אבל לישא עיניו ולראות בו כרגע שפיר דמי וכו', ולפי ביאורו של הרא"ש את המושג, מסתכל, נראה שגם באיסור הסתכלות בכהנים בנש"כ אין אסור אלא הבטה בכיוון ארוך בהתבוננות אבל בראיה בלבד אין בו משום היסח הדעת.

אמר ר"ח כלום אמרו אין מסתכלים לא מפני הסיע דעת. לשון הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה ה"ז. כשיהיו הכהנים מברכין את העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד בתפלה וכו'. וכתב הכ"מ מבואר בירושלמי שאסור להעם להסתכל בפני הכהנים בשעה שמברכין מפני היסח הדעת. א"כ גם הכהנים המברכים צריכים שלא יסיחו דעתם וכ"ה הוא ע"כ. אכן מ"ש הרמב"ם שיהיו עיני הכהנים כנגד הארץ צל"ע מתרגום שה"ש ז' פסוק ח. זאת קומתך דמתה לתמר, וז"ל: ובעדן דיפרסון כהניך ידיהון בצלו ומברכין לאחיהן בית ישראל דדמין ארבעת ידיהון מתפרשין בלולבי דתמר וקומתהון כדקלא וקהל קיימין אפין באפין כל קהל כהניא ואפיהון כבישון לארעא כאתכלא דענבין עכ"ל. משמע שאין עיני הכהנים כלפי הארץ אלא אדרכא קומתם דמתה לתמר גם מ"ש בתרגום שהקל פניהם כבושים לארץ לא משמע כן מהרמב"ם שהתנה תנאי זה רק בכהנים מפני שהם כעומדים בתפלה. אבל כנוגע להציבור הוא כותב

פ"ד ה"ט

שיכונו ולא יסיוחו דעתם אבל לא שיהיו פניהם כבושים בקרקע עיי"ש. ולשון השו"ע בסימן קכ"ח כלשון הרמב"ם. ויתכן שדעתו של התרגום הוא שהטעם שאסור להסתכל בפני כהנים הוא משום שהשכינה שרויה על ידיהם של כהנים אף בזה"ז כדעתו של ר"י ולא כר"ח וכמ"ש לעיל. ולפי טעם זה הכהנים מותרין להסתכל בעם, וקומתן דומה לתמר. עוד נראה שכן הוא בכל ברכה דאדם מקבל מאדם חשוב שאסור לו להסיח דעתו מהברכה. גם נ"ל טעמו של התרגום שיהיו פני הקהל כבושים בקרקע מפני שהמתברך צריך להראות סימן הכנעה להמברך כדי שיוכל להאציל מברכתו עליו, וזהו ענין שימת הידים על ראש המתברך כמו שהיה הדבר במנשה כשקבלו הברכה מיעקב. וכן משמע במסכת סופרים פ"ח ה"ז עיי"ש. ויתכן ג"כ שענין של שימת הידים על המתברך מסמל כפיפה והכנעה כמ"ש בתיב"ע.

א"ר חגי כלום אמרו אין מסתכלים לא מפני הסיע דעת וכו'. וודאי שאף שמסיח דעתו הוא בכלל הברכה שהרי ביהכנ"ס שכולו כהנים מברכין לעם שבשדות כמ"ש בסוטה ל"ח. אף שאין מתכווין כלל מ"מ מצוה על הציבור שיתכוון לקבל הברכה ולא להסיח דעתו. ומסופקי אם זהו מה"ת או מדרבנן, אחרי שעם שבשדות הרי הוא בכלל הברכה. ולכאורה אם הוא רק מדרבנן למה נחוש שמא יסיע דעתו, הרי הוא ספיקא דרבנן. ובהפלאה כתובות כ"ד נסתפק אם המצווה היא רק על הכהנים או שמצווה גם על הציבור לחזור אח"ז שיתברכו בברכת הכהן, ואין הספר בידי. ולכאורה הרי אמרינן שהחזן קורא כהנים מדכתיב אמור להם. משמע שהמצווה היא על הציבור לקרוא לכהנים שיברכו. אולם אונקלוס תרגם כד יימרן להון. משמע שאינו חובה רק כד יימרן להון. עיין בטור אור"ח רס"י קכ"ח.

משה דאנא מסתכל. עמ"ש בביאורו בנדרים פ"א ה"א ובדמאי פ"ד ה"א.

פ"ד ה"ט

העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה. בתוספות דף כ"ד ע"א, סכנה ואין בה מצוה. פירש ר"ת בשעת הסכנה יכול להסתכן בהן ולא תגן עליו המצוה וכו'. אלא דקשה דתני סתם העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה ולא פירש דמיירי בשעת סכנה. ויתכן לפרש ע"ד פירושו של ר"ת, דהמשנה מיירי בשעת סכנה מפני גזירת המלכות, ומפני כן אדם זה עושה תפלתו עגולה, שלא כדרך התפילין שחושב שע"כ יתחמק מעיני הקסדור שיחשוב שאין זה תפילין של מצוה אלא תכשיט על המצח וכמ"ש במשנה בשבת נ"ז אין האשה יוצאת בטוטפות. ובש"ב א' י' ואצעדה על זרועו, תרגומו וטוטפתא דעל דרעיה. ברם אומרת המשנה העושה תפלתו עגולה כדי להנצל מעיני הקסדור ה"ז סכנה שכן יש להניח שיעמוד על הדבר ואין בה מצוה ואינה יכולה להגן עליו. ועיין פרוש ר"ח שפירש כר"ת. ומוסיף שהוא סכנה בגפילת אפיים שנופל על פניו עיי"ש. ועיין במנחות ל"ב: תלואה במקל או אחורי דלת סכנה ואין בה מצוה, ששם פירש ר"ת בתו"ס כרש"י כאן עיי"ש. ואולי גם שם יתכן לפרש שתולה אחורי הדלת בשעת סכנה שגזרו שלא להניח מזוזה בפתחיהם, וכמו שגזרו היונים בימי החשמונאים. ראה במדרש חנוכה בספר אוצר המדרשים עיי"ש. עוד נראה שמפני כן עושה תפלתו עגולה שהרי הפרשיות שביד מגוללות בצורה עגולה, וא"כ טבעי הוא שגם הבית שהוא תיק הפרשיות יהיה עגול כמו התיק של הס"ת של עדות המזרח שהתיק הוא עגול. וכן תיק של מגילה עגול כהמגילה בזמן שהיא כרוכה. ואף שאין תיקים אלו חובה כמו הבית של תפילין. מכל מקום למדים מהם שהבית

פ"ד ה"ט

והתיק דומים. ואף בתפילין של ראש נראה שאלו שעשו תפלתם עגולה היה בהבית של ראש העגול ארבעה בתים עגולים בתוכו כמין קנים עגולים ובתוכם הניחו הפרשיות מכורכים בעגול וכמו הס"ת ומגילות שמכורכים בעיגול. ואמנם צורה עגולה לתפלה היא הצורה הטבעית בצורת הפרשיות הנכרכות. ברם הרי תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני כמ"ש בגמרא, ולפיכך ה"ז סכנה בשעת השמד כמו שפירשו התו"ס שאין בה מצוה. וכמ"ש בסידור בפרשת קטורת, אם נתן בה קורטוב של דבש וכו' ולמה אין מערבין בה רבש מפני שהתורה אמרה וכו' והר"ז איסור.

ואין בה מצוה. בש"ג במשניות ראם בכתי"ק וכו' נ"ן שאין בה מצוה וכו' הגירסא במסכת תפילין. ויתכן שהוא כמו הנוסח ואין בה מצוה שכן השי"ן משמש במקום וא"ו בירושלמי בכמ"ק. וכמ"ש בריש ביצה שאפר כירה מוכן הוא. ומפרש הבבלי ואפר כירה אבל הירושלמי אינו זקוק לפרש שהשימוש שי"ן הוא כמו וא"ו.

נתנה על מצחו או על פס ידו ה"ז דרך המינוח. הנה כתות המינים היו מסוגים שונים כמ"ש במוסף הערוך ערך מין שחז"ל קראום מינים כי יש ביניהם מינים ממינים שונים, [ועיקר המלה היה כנראה מאינים כמ"ש גירסת הספרא וחז"ל קטעו המילה וקראום מינים מפני שכתות המינים היו מינים ממינים שונים עיין במוסף הערוך ובעה"ש שם] ומפורש כן בירושלמי סנהדרין פ"י ה"ה אמר ר"י לא גלו ישראל עד שנעשו עשרים וארבעה כתות של מינים וכו'. ואכן בע"ז כ"ו ובחולין י"ג ע"ב, ובכמ"ק המדובר מכת מינים האדוקים בע"ז, ואילו במשנה כאן המדובר מכת מינים המכחישים קבלת חז"ל ומפרשים הפסוק ככתבו בין עינך ממש ועל ירך ממש [וגירסת המשנה בבבלי ה"ז דרך הקראים היא מטעות הצנוורה ראה בד"ס]. ולקמן במשנה האומר יברכוך טובים ה"ז דרך המינוח מדבר מכת מינים המאמינים בשתי רשויות כמ"ש בגמרא שם. והבבא ציפה זהב וכו' ה"ז דרך החיצונים פירשו הר"ן והמאירי שהחיצונים אינם מינים ממש אבל דרכם קרובים למינות, ובערוך ערך חצן ה"ז דרך החיצונים. כלומר לא עבר כדין וכשורה. וכן פירש רש"י. אולם בסנהדרין ק' ע"ב, ר"ע אומר אף הקורא בספרים חיצונים וכו'. ומפרש תנא, בספרי מינים [בגמרא שלפנינו בספרי צדוקים אבל הוא משיבושי הצנוורה כמ"ש בד"ס]. וצ"ע שהרי החיצונים אינם מינים וכו"ל. וצ"ל שאעפ"כ היו גם כת מינים שהיו נקראים חיצונים אבל בירושלמי שם מפרש בספרים החיצונים כגון ספרי בן סירה ומשמע שספרי בן סירה אינם בכלל ספרי מינים אבל הם מספרים חיצונים שאינם כשורה. ומשמע בבבלי שגם רב יוסף פירש כן עיי"ש.

הנה במשנה מבואר שהיו בזה שתי כיתות של מינים, א) שנתנה תפילין של יד בגובה היד כהלכה ברם תפילין ש"ר הניחה על המצח שלא כהלכה. ב) תפילין ש"ר הניחה כהלכה אולם תש"י נתנה על פס ידו שלא כהלכה לפי קבלת חז"ל. וכלפי שתי כיתות מינים אלו שנינו שתי כריתות במכילתא דרשב"י סוף פרשת בא. א) יכול יתן על פס ידו ת"ל על ירך ובין עינך מה בין עינך בגובה שבראש, אף על ירך בגובה שביד עכ"ל. מבואר שבתפילין של ראש נהגו כתה זו כקבלת חז"ל בגובה שבראש אלא שסטו מקבלת חז"ל בתפילין של יד ונתנוה על פס היד, וכלפי אלו אומרת הברייתא שתפילין ש"י צריך להיות בגובה שביד כמו תפילין של ראש. שכן הקישם הכתוב להדדי. ושוב שנינו שם ברייתא ב) וז"ל: יכול יתנם על גבי מצחו, ת"ל על ירך ובין עינך, מה על ירך בגובה שביד אף על הראש בגובה שבראש עכ"ל. וברייתא שניה זאת נשנית כלפי כת מינים השניה שתפילין של יד הניחה בגובה שביד כקבלת חז"ל, אולם סטו מקבלת חז"ל בתפילין שבראש והניחום